

b, p, m; to je nedvomljivo po staroslovenskem pisanju in po novoslovenskem govorjenju. Enako se piše terpivni priložaj *ljen* za ustnicami, na pr. ozdravljen, zlomljen, oslabljen; omehčani *lj* se rabi namesti terdega *l* tudi v drugih glagolih, na pr. moljen, boljen, željen, razveseljen, mergoljen, in v izpeljanih glagolskih imenih, kot poželjenje, mergoljenje. Tako pisanje se ravna po današnjem govorjenju, in ima pred ko ne v staroslovenskem tudi svoje pomenje; saj ako se v enem delu rokopisov najde bolen, zelen, se v drugem, zlasti pri serbskih pisavcih, bere moljen, ozlobljen *). Gosp. prof. Metelko je morebiti le na uni del staroslovenskega gledal, ko je v svoji slovnici pisal „bolenje“, „zelenje“, „žvergolenje“ **). Končnica *ljiv* v prilogah se z omehčano čerko piše, ker se v ustih slovenskega ljudstva tako glasi; staroslovenska pisava omehčanega *lj* sicer ne kaže, pa ga blizo tudi ne odpušča, ker je omehčavni glas *j* v glasnici *i* skrit. Po takem načinu se piše dobrotljiv, častitljiv, dvomljiv, usmiljen pa se ravna po podobi enacih priložajev. V drugih besedah dá nepopačeni slovenski jezik, in v dvomu tudi staroslovensčina pravo pisavo razločiti; na primeru ključ, bljujem se tudi po staroslovenski piše tako. Kjer se na Slovenskem čerka *l* pred glasnicami *a*, *o*, *u* izgovarja kakor *v*, zna ravno to znamenje za pravo pisavo biti, ker se glas *lj* nikdar v glas *v* ne spreminja. Vender vsaki glasni *l* ni se znamenje omehčanja, ker je včasih ktera sledeča glasnica čistega izgovarjanja vzrok; na primeru *alj*, koliko, toliko je napačno pisati, ker je pravo pisanje tudi po staroslovenskem ali, koliko, toliko.

Omeščana čerka *nj* se rabi v končnici njen terpivega priložaja, na pr. vinjen, umaknjen, zmerzjen, hranjen; tako pisanje naznava sedanje govorjenje, in staroslovensko ga ne prepušča, ko se saj v serbskih rokopisih najde shranjen, izpolnjen ***). Enako se piše končnica *njam* v izpeljanih glagolih poganjam, poménjam, spreminjam; to pomeni sedanji jezik in staroslovensčina. V drugih besedah se pravo pisanje spozna po nepopačenem govorjenju, na pr. Kranje, gnijem, ogenj; semertje pride tudi staroslovensčina v pomoč, na pr. v končnici *nja* pri nekterih izpeljanih, kot boginja, svetinja, glavinja; ta končnica je tudi v drugih od glagolov vzetih imenih omehčana, na pr. prošnja, bernja, stopinja. Pri več izpeljanih besedah korenika oznani, ali je *n* ali *nj* pisati; na pr. je pisati tanko, spomin, opomin, vganka, ker so korenike tanek, pomnim, opomnim, vganem, nasprot se piše manjkati po koreniki manj. Morebiti da v nekterih imenovanih besedah pisatelje moti glas čerke *n* na koncu zlogov, ker se meni da je omehčan, ko je prav za prav nekoliko ponosljaj; tanka in vganka je namreč ravno taka, kakor kdaj sloveča postengana kaša. Pravo noslanje sicer to ni, le nekoliko podobe ima; dasiravno je od resničnega noslanja še kje na Slovenskem sledi najti; na primeru, sim že večkrat slisal reko namesti roko v svoji bližnjici, to je v Rovtarskih hribih nad Verhniko, tako močno skozi nos imenovati, da nisem bil v stanu glasú posneti.

To so nekatere opazke, katerih bi ne bil pisal, ako bi ne bilo v 90. listu vošilo vredništva pristavljeno, da naj se od več strani možje zastran dvomljive pisave oglašijo. Ne mislim, da bi bil s tim spisom vse dognal, ker se do zdaj še nisim štel med opravicene slovnice; pisal sim tukaj bolj, kakor sim po drugih možeh posnel; ako pomaga kaj k edinosti — prav. Hieinger.

Ozir po svetu.

Vlaška ali Valahija.

Turčiji služne knežii ste Moldava in Valahija, ktero Donava loči od Turškega. Ker so Turki, ko so vojsko zoper Ruse začeli, na več krajih čez Donavo v Valahijo udarili, bomo pogledali enmalo v to deželo, ktera meri 1350 štirjaških milj, in šteje pol tretji milion prebivavcov. Tako se človek naj lože nauči zemljoznanstva po svetu.

Reka Olta deli Valahijo v malo in veliko. Glavno mesto je Bukarešt z 80.000 stanovavci, tu je sedež vlaškega „hospodara“ ali kneza, vlaškega starašinstva in ptujih poročnikov; mesto je imenitno zavolj velike kupčije, zlasti z Ogersko in Edeljsko deželjo. Druge imenitniš mesta so Krajova, Nova Oršova, Slatina, Turna, Gjurgjevo in Braila.

*) Dobrovsky Institutiones p. 47; Miklosich Radices p. 51. Pis.

**) Primerjaj dokaz za gosp. Metelkovo pravilo v listu 92. Vred.

*** Dobrovsky Institutiones p. 554. Pis.

Mesta so še zlo podertije od nekdanjih turških napadov, in nimajo ne obzidja ne vrat. Razun nekterih lepih cerkvá po gersko-bizantinski osnovi s turnom enakimi kuplami so hiše le lesene in z iloveco obdelane. Vasi pa so tako rekoč po dolinah skrite, zakaj kdor o napadih Turkov ni pobeigniti mogel, zavetja je iskal v samotni, v revšini in nadlogi. Še zdaj več del vasi nima ne verta, ne drevja, ne cerkve, in smelo bi se tudi reči, ne hiš, ker njih koč (kolibe) so večidel pod zemljo skrite in pokrite z vejami, tako da o velikem snegu zamore jezdec čez tak berlog jezdari in še čutil ne bo, da je jezdari čez koč. Več dni gré popotnik in ne narajma ne verta, ne milna, ne mesta, ne grada.

V zlo gorati mali Valahii kakor v severnih krajih so še lepi gozdi; v veliki Valahii, posebno ob Donavi, pa je velika planjava brez lesa, čeravno je tretji del te dežele s hrastovim germovjem obrašen, ki se ne dá ne v gozdu ne v njive predelati. Le malo zemljiša je obdelanega; kmet le ravna toliko prideluje, kolikor od danes do jutri za reven živež potrebuje, ker vsi večji pridelki bi mu pobrali oblastniki. V 70 letih je imela deželica 40 knezov (hospodarov), od katerih je hotel vsak hitro obogateti.

V starodavnih časih so v Valahii kakor v Turčiji stanovali od rimskega cesarja premagani Daci. Po rimskem gospodarstvu in namešani z rimskimi naselniki so jim je vmešal tudi rimski (latinski) jezik in so se jim vcepile rimske šege. Še dandanašnji je v obleki, hrani in jeziku sled starorimskega gospodstva. Veliko latinskih besed ohranilo se je do danes v vlaškem jeziku, na priliko: domm (dominus, gospod), alb (albus, bel), verbo (verbum, beseda), kap (caput, glava), in cep (incipio, začemjam), monyar (mulier, žena) itd.

Goti, Huni in Bugari so poredoma premagovali Valahijo, pa se niso v nji ustanovili; leta 1394 so postali Vlahi Turkom z dačo služni in so tako ohranili si svojo narodovnost. Leta 1688 so otrsli turški jarm in se podali pod krilo Austrijsko, po pomirju Karlovschem pa so prišli spet pod Turka. Leta 1718 v pomirju Pasaroviškem je zahodni del Valahije spet pod Austrijo prišel, v letu 1739 ga je pa Austria vnovič zgubila.

Po pomirju Pasaroviškem so Turki hospodare Valahije in Moldave volili iz plemenitažev gerskih, ki so v Carigradskem predmestju Fanar stanovali in se po tem stanišu klicali Fanarioti. Začasni ti deželni poglavarji so bili po vsem vajeni plesati kakor so šultan in njegovi ministri godli. Kakor druge turške pašate jih je zamogel šultan vsako leto odstaviti ali poterditi v njih službah, dokler ni v Jašanskem pomirju rusovska beseda obveljala, da naj se hospodari volijo za 7 let. Danasnji se volijo hospodari iz domačih in za vse žive dni, so pa odvisni od turške, pa tudi od rusovske vlade.

Naj imenitniš službe opravljajo plemenitaži domači, ki se boljari imenujejo in so razdeljeni v 3 višje in nižje verste.

Dohodki Vlaške države se nabirajo iz desetine kmetijskih pridelkov, iz živine in glavnine (glavnega davka). Ker je cena živeža hospodar določeval, se kupčija ni mogla povzdigniti in col je malo donesel.

Od konca tega stoletja odrajuje hospodar Vlaški okoli 2 miliona frankov šultanu, ali hospodari so potrebovali še za deželne oprave in za-se veliko dnarja; zato je dežela vsa izmolzena in čeravno blagodarjena po natorbi je zdaj revna in siromašna.

Vendar v Vlahii ne tare kmeta nevoljništvo (životna sužnost), kakor ga tare na Rusovskem. Sleherni Vlah je prost; nevoljniki (sužni) so le cigani v službah boljarov.

Vlahi so narod kaj lepe in čerste postave, al tuji jarm je njih duha popolnoma zaterl. Vsakega ptujega

se bojé, ker mislijo, da vsak ptujic ima oblast ž njimi zapovedovati. Len tedaj že po natori svoji, in len, ker mu delavnost nič ne koristi, je Vlah v velikih svojih revah že zadovoljin, ako v svoji podzemeljski koči pri ognjišču si zamore svoje mokre cape sušiti, koruzo si pčei in tobak piti. Ker Vlah v svojem stanišu nič po-
hišja nima, nima tudi v koči svoji nič varovati, ako za-
pustivši jo je nož, pipo in tobačno mošnjo za pasom sabo vzel.

Ker orožja nimajo, tudi vojaščine niso vajeni, ne morejo prijetlu dosto pomagati, pa tudi sovražniku se ne zoperstavljati; brambovci, ki jih imajo, niso za vojsko. Vendar dezela ta ni zaničevati, kdor jo posede, ker, čeravno je malo kmetijstva, vendar ne manjka žita in posebno živine ne; na sila velikih senožetih ob Donavi se prideluje sila veliko sena. Boljarov je dosto bogatih.

Zemlja sama po sebi je rodovitna; žita se dobro sponašajo, živinske piče je obilo, zato je reja goved, ovac, prešičev in konj dobra; majhni, pa živi in čversti konjiči so zlo obražtani; vino je močno kakor ogersko.

Tudi rudnin ne manjka; kamnite soli pa imajo posebno veliko.

Po „Terž. čas.“

Slovanski popotnik.

* Časopis českého muzeuma verlo napreduje. Zvezek tretji 1853. leta obsega znamenite slovstvine spise: „Nejstarší hexametry české v Cisiojanu 13. věku“, od V. Hanky, — „Zeměpis filosofický pojaty“ od K. B. Štorcha, — „Pověry národní v Čechách“ od J. V. Housky, — „Sasové v Praze leta 1631“, podal K. J. Erben, — „Sen“, basen lorda Byrona, preložil Fr. D. cha, — „Tragičné básnictví Reků“, od V. Nebeskeho in Zlaté zavitky Kralové-Hradecké, popisuje J. Eraz. Wocel.

* V Belogradu išla je „historia cerkve staro-
i novo-zavetne“ za šolsko mladež.

* Sila imeniten spis o zvezdoslovju pod naslovom: „Teoria dviženija Neptuna“, kterege je izdal prof. Kazanskega vseučilišča gosp. Kovalski. Vsak, kdor se z zvezdoslovjem peča, bi ta spis imel imeti in želeti bi bilo, da bi se tudi v druge evropske jezike prestavil.

* Ruska vlada je odkazala 5000 sreb. rublov za izdanje novega ruskega slovnika, kterege je so-
stavil Pavlovski.

* „Ilirska Danica“ naznanuje, da je franciškan Jukič pripravil za tisk mimo različnih pesem tudi tri knjige elegij in spis Ivana Držića „Lepost duše“, ki je pisan v desetero spevih v letu 1713. Jukič je v Benetkah prepisal vse dela Nalješevića, Dubrovčanina, znanega pesnika iz 16. stoletja.

* Ni davno, kar je prišel deseti zvezek česke
glediščne biblioteke na svitlo.

* Profesor Zeleny je izdal česki šolski zemljovid vsih delov zemlje.

* Gosp. Vaelav Rozum je v česko prestavil Lesingove basne, ki so v Pragi na svitlo prišle.

* Slavna rodovina Zrinskih je imela tudi slovanskega pesnika med svojimi udi. V cesarski knjižnici na Dunaju je epiška pesem „Sirena mora adrianskega“ od Petra Zrinskega, ktero je gospod Kukuljević, ko je bil poslednjič na Dunaju, najdel.

Novičar iz mnogih krajev.

C. k. ministerstvo nauka je po dovoljenju Njih velečanstva razpisalo 10 štipendij po 300 fl. na tri leta za pripravnike, ki hočejo kadaj učenci biti na gimnazijah z nemškim in laškim učnim jezikom. — Sliši se,

da c. k. ministerstvo resno prevdarja, kako bi se doglala naprava za naseltnike v ogerski deželi, ker želi, da taki, ki na svojem domu ne morejo sebe in svoje družine prerediti, bi raji na Oggersko šli, kakor v Ameriko, kjer jih sreča dostikrat goljufa. — Število prebivavcov v našem cesarstvu, ki je zneslo izzačetka tega leta 38 millionov in 763.800 duš, bo konec tega leta se pomnožilo na 39 millionov in pol. — V Terst je prišlo po naznanilu od 18. t. m. veliko žita, cena se ni podražila. — V Galiciji in Bukovini je spet goveja kuga; tudi v Lundenburgu je že nekoliko glav pocapalo. — Po velikem boju pri Oltenici se ni primerila med Turki in Rusi nobena huji bitva, čeravno se skor vsak dan tu in tam po malem tepejo in od obeh strani dosto ranjenih v bolnišnice vozijo; v sami bolnišnici v Bukareštu jih je okoli 3000 deloma ranjenih, deloma za kolero, legaru, merzlizi in pljučnici bolnih. Ker je poveljnik rusovske armade se prepričal, da so Turki močni in se junaško bojujejo, je ukazal, da se večji armada združi in 12. dan t. m. Turke napade; ko so pa Turki to čutili, so se večidel vmaknili iz Valahije na desni breg Donave. Z večji silo Turke napasti, je ukazal general Gorčakov, ki je od 14. t. m. spet v Bukareštu, Osten-Sakenškemu kardelu, ki šteje 40 do 50.000 vojakov, da naj hitoma maršira v Moldavo in Vlahijo; prednja straža je prišla že v Jaš, čeravno je pot silno slaba. Sliši se tudi, da v izhodni Rusii od vsih svetih spet nabirajo novince, 7 od 1000 duš. Tudi namestni-kralj egiptovski je v pomoč turške armade ukazal 75.000 novih vojakov nabrati in poslanec turške vlade je vnovič 40.000 puš iz Pariza v Carigrad poslal. Govorica, da je rusovski general-lajtnant grof Budberg za deželnega poglavarja Moldave izvoljen, se poterdjuje, kakor tudi ta, da je rusovski car določno izgovoril: da mu bo za znamenje vojske veljalo, ako se angleške in francozke vojne barke prikažejo na črnem morju. Ker po prepovedi, da celó nobena kupčijska barka ne sme z blagom iz Bukarešta in v Bukarešt, je austrijska kupčija v veliko zadrego prišla, je na prošnjo austrijskega poročnika Gorčakov preklical za Austrio to prepoved. Od serbske meje se piše, da general Kničanin ogleduje serbsko knežijo, da se povsod postavi v brambo, naj pride napad od ktere koli strani; še nikdar niso bili Serbi za boj tako goreči, kakor sedaj; vsak, kdor je v stanu orožje nositi, se oborožuje, in kamor koli se pogleda, se ne vidi in ne sliši nič drugega kakor vaje v strelu in boju. Kakor se od več strani sliši, Gerki zlo namerjujejo na razvalinah turškega carstva iznova osnovati gerško-bizantinsko cesarstvo. — Pomenljivo je, kako se turški vojaki vverstujejo armadi: Vsak oficir dobi list v roko, na katerem so zapisane vse njegove dolžnosti; potem ga ypraša vojni minister: al hoče umreti za sultana in véro? Če reče da, je poterjen. Prostakom pa se predbere molitev, in če potem reče: da, skoči vsak novinc čez meč, ki leži na zemlji, in poterjen je.

Réka.

(Iz orientalskih pregovorov.)

Up je divja reka,
Njega stermlji breg je misel,
Strasti votli pad
Poželjenja pene pne;
Slasti kot valovi ženejo
Stanovitnosti drevo
Na prepad slepote večne:
Zgorej se razgrinja pámet,
Ko spoznanja tica
Vodi modrega na varni breg.